

УДК 373.1 :165

Г 27

Оксана ГЕВКО

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті розкрито шляхи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках у загальноосвітній школі. Акцентовано увагу на створенні умов для реалізації активності учнів. Педагогічно доцільним є поєднання традиційних та інтерактивних освітніх технологій, спрямованих на активізацію особистості, створення діалогічної взаємодії у процесі суб'єкт-суб'єктних відносин.

Ключові слова: активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів, інтерактивне навчання, загальноосвітня школа.

Постановка проблеми. Важливою проблемою для педагогічної теорії та практики є питання урізноманітнення навчального процесу, активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, розширення сфери їх інтересів. Сучасним учням доступні найрізноманітніші джерела інформації, але часто саме наявність готової інформації сприяє розвитку пасивності. Зникає прагнення до пошуку, пізнання, творчості, тобто діяльності. Тому все більшого значення набуває орієнтація навчання на різнобічний розвиток учнів.

Забезпечення кожній людині можливості розвитку та використання свого творчого потенціалу є одним із пріоритетних завдань як загальноосвітніх, так і позашкільних закладів України. Тому нашу увагу привернули пошук та використання таких методів, які б змогли активізувати учнів, якомога краще розвинути індивідуальні творчі здібності на уроках іноземної мови.

На сучасному етапі шкільництва учитель повинен правильно підібрати форми та методи вивчення того чи іншого предмету,

враховуючи індивідуальні здібності учнів та орієнтацію на суб'єкт-суб'єктні відносини між вчителем та учнем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Можливості значного підвищення активності школярів у навчально-виховній діяльності виявлено у дослідженнях І. Кондратюка [1], В. Краснопольського [2], І. Литвиненко [3] та ін., зокрема застосування на уроках інтерактивних технологій, введення інновацій розглядали науковці О. Пометун, Л. Пироженко [4], О. Савченко [5] та ін.

У контексті нашого дослідження основоположним є поняття “активізація навчально-виховної діяльності”. Внаслідок аналізу різних підходів (П. Атаманчук, М. Головань, Н. Звереві, Л. Іванові, М. Ігнатенко, В. Кушиної, В. Лозові, В. Онищук, А. Сологуба, Т. Шамові, В. Шморгуна, Г. Шукиної) до визначення цього поняття ми дійшли висновку, що активізація навчально-виховної діяльності – процес, спрямований на мобілізацію вчителем (за допомогою спеціальних заходів) інтелектуальних, морально-вольових та фізичних сил учнів, розвиток здібності подолати труднощі, активну самостійну роботу. Крім того, активізацію навчально-пізнавальної діяльності не можна розглядати в сучасних умовах розвитку школи тільки як процес керування активністю учнів. Вона одночасно є процесом і результатом стимулювання активності учнів у навчально-виховній діяльності.

У психологічній та дидактичній науці на сьогоднішній день немає єдиного підходу до визначення поняття “навчально-пізнавальна активність”. Так, у працях Д. Вількеєва, Б. Єсіпова, Н. Половнікової акцентується на вольовій та емоційній налаштованості як важливому показнику активності школяра: готовність і прагнення до активного опанування знань [3, 115]. У багатьох працях науковців визначення пізнавальної активності розглядається у тісному зв'язку з поняттям “пізнавальний інтерес”. Сталі пізнавальні інтереси забезпечують активну діяльність школярів, бо у процесі навчання пізнавальний інтерес вступає у суперечність із набутим запасом знань. Це викликає в індивіда внутрішню потребу задовольнити інтерес шляхом пізнавальної діяльності, створити в навчанні умови, які сприяли б формуванню у школярів пізнавальних інтересів, слугує передумовою підвищення якості навчання, всебічного розвитку особистості [3, 211].

Як стверджує І. Лернер, поняття “активність” є значно вужчим за “самостійність”, тому головне завдання він убачає в підвищенні активності особистості до рівня самостійності [7, 42].

Аналіз та узагальнення сучасної психолого-педагогічної літератури засвідчує, що у ній відсутнє комплексне висвітлення механізмів активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках у загальноосвітній школі, визначення її ролі у навчально-виховному процесі, у творчому розвитку особистості. Метою статті є висвітлення шляхів активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів у загальноосвітній школі.

Мета статті – теоретично обґрунтувати механізми активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках у загальноосвітній школі.

Враховуючи різні підходи науковців до процесу активізації навчально-пізнавальної діяльності, ми виділили такі складники пізнавальної активності: мотиваційні (потреба в пізнанні, прагнення до самовдосконалення); психічні якості (емоційне сприйняття, творча уява, мислення, мовленнєва компетентність); інструментальні (форми, методи, технології).

Критеріями рівня активізації навчально-виховної діяльності є: інтенсивність діяльності; ініціативність; позитивне ставлення до діяльності (інтерес, добросовісність); самостійність; усвідомлення діяльності; старанність; зацікавленість у досягненні мети; питання учня до вчителя, схильність до аналізу помилок; використання під час відповіді додаткового матеріалу; вибір складного завдання; відсутність необхідності контролю, бажання виконати завдання, незважаючи на труднощі.

Педагогічно організований процес навчально-пізнавальної діяльності школяра – передумова формування пізнавальної активності учнів. Для підкріплення пізнавального інтересу необхідні досконалі способи навчання, які задовольняють творчу і самостійну пошукову діяльність школярів. У результаті широкого і повного використання всіх джерел інформації в учнів формуються особистісно значущі внутрішні стимули, що активізують пізнавальну активність, інтерес як мотив навчально-виховної діяльності (радісні переживання, пов'язані з оволодінням знаннями, засвоєння нових, більш удосконалених способів навчання).

Особистий успіх у навчанні, підкріплений оцінкою, заохоченням учителя, стимулює пізнавальну активність. Педагогічний оптимізм, віра педагога в пізнавальні можливості своїх учнів підбадьорює їх, спонукає працювати з максимальною віддачею власних сил. Відносини доброзичливості між учасниками навчального процесу створюють “зустрічний процес” викладання і навчання, що позитивно впливає на пізнавальний інтерес учнів.

Активізація навчально-виховної діяльності у психолого-педагогічній літературі синонімічна із інтерактивністю навчально-пізнавальної діяльності. Інтерактивне навчання (англ. *intr* – взаємний, *act* – діяти) – це особлива форма організації пізнавальної діяльності, яка полягає у забезпеченні постійної активної взаємодії учасників навчально-виховного процесу і ґрунтується на діалозі, моделюванні ситуацій вибору, вільного обміну думками. Це співнавчання, взаємонавчання, у якому і учні, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб’єктами лише з тією відмінністю, що педагог стає справжнім лідером дитячого колективу, організатором процесу навчання [6].

Інтерактивне навчання сприяє формуванню цінностей, навичок і вмінь, створенню атмосфери співпраці, взаємодії. Його мета – створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв’язання проблем.

Принципами інтерактивного навчання є: безпосередня участь кожного учасника занять у процесі навчання, що зобов’язує вчителя, як організатора навчального процесу, зробити кожного учасника занять активним шукачем шляхів і засобів розв’язання певної проблеми; взаємне інформаційне й духовне збагачення.

Отже, навчально-виховна активність школяра – це складне психолого-педагогічне утворення. Особливий зв’язок спостерігаємо між навчально-виховною активністю і пізнавальним інтересом учнів, мотивацією учіння, інакше кажучи, якщо урок не є цікавим, прийоми та методи викладання не приваблюють, не стимулюють до пошуку нової інформації, то високої пізнавальної активності вихованців не можна досягти. Тому дієвим чинником подолання окресленої проблеми слугують інноваційні засоби й методи викладання задля формування та розвитку особистісних якостей дітей.

Ефективним засобом активізації навчально-пізнавальної діяльності є захопливий матеріал уроку, який, за умов відповідного вибору методики роботи, дотримування принципів системності, наочності, виконує низку педагогічних функцій: активізує увагу; підвищує емоційний тонус навчально-виховної діяльності; стимулює розумову діяльність; служить опорою емоційної пам'яті; знижує напругу уроку.

Індивідуальний підхід у процесі навчання учнів та створення сприятливих умов розвитку їх недостатньо розвинутих психічних якостей (уваги, пам'яті, мислення) відіграють вирішальну роль не лише в активізації навчально-пізнавальної діяльності, але і в підвищенні якості знань школярів.

Важливим стимулом активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів у навчанні є позитивне підкріплення успіху. Невдача у навчанні, страх перед покаранням, засудження пригнічують учня, викликають у нього гальмівні процеси, уповільнюють темп навчально-пізнавальної діяльності, знижують активність та працездатність нервової системи, інтерес до предмету. Важливим засобом, що сприяє розвитку інтересу, для активізації навчально-виховної діяльності учнів на уроці, є уміла підготовка й розкриття змісту теми уроку, показ життєво важливого значення навчального матеріалу, практичного його застосування.

Навчальний процес повинен мати логічну послідовність, системність. Метод підготовленого повторення вивченого матеріалу, органічно пов'язаний з новим, дає можливість не тільки запобігти утворенню прогалин у знаннях учнів, але й сприяє кращому розумінню нового матеріалу, допомагає активізувати мислення й діяльність учнів.

За умов самостійної роботи, завдяки її специфічним особливостям і цілеспрямованим діям учителя, навчально-виховна діяльність учнів набуває справді активного характеру. Найбільш повно виявляються, формуються, розвиваються й перетворюються мотиваційні, інтелектуальні, характерологічні, психофізіологічні властивості учнів, підвищується навченість певної дисципліни.

Неабияку роль в активізації навчально-пізнавальної діяльності відіграє зміна різних видів робіт на уроці, звукове наповнення навчального середовища, адже це важливі способи попередження

стомлюваності та збереження працездатності нервової системи особистості.

Інформаційні перевантаження призводять до втоми, зниження працездатності у тих випадках, коли в учня не розвинуті механізми саморегуляції, під час засвоєння інформації утворюється психологічна напруга у вигляді підвищеної відповідальності за помилку, засвоєння інформації супроводжується негативними емоціями, виникає дефіцит часу для детального вивчення й прийняття відповідального рішення.

Необхідним для розвитку навчально-пізнавальної активності особистості є самопізнання, розвиток уваги, логічного мислення, творчої фантазії, уміння емоційно сприймати, глибоко осмислювати події, висловлювати власні судження.

Серед інструментального комплексу розвитку навчально-виховної активності учнів можна назвати ті, що безпосередньо пов'язані з формами і методами навчання і виховання. Сучасні педагогічні технології, такі як навчання у співпраці, проектна методика, використання інформаційних технологій, забезпечують індивідуалізацію та диференціацію навчання [2, 107]. Таким чином, діяльність учнів на уроці є джерелом пізнання, формування особистісних якостей учнів, розвитку розумових, творчих здібностей, основою для удосконалення навчального процесу.

Висновки. Підвищення загальноосвітнього рівня, забезпечення учнів глибокими знаннями й практичними вміннями повинні базуватися на ґрунті активізації навчально-виховної діяльності, яка передбачає збагачення змісту навчального матеріалу емоційною, особистісно-значущою інформацією; впровадження особистісно орієнтованого спілкування, особистісного контакту з учнем, утвердження людської гідності, відчуття душевного комфорту, заміни надмірної дисципліни діловою співпрацею; суб'єкт-суб'єктні стосунки між учнем і вчителем тощо; включення до навчально-виховного процесу уроку діалогу між учнями, вчителем і учнями як домінуючої форми навчального спілкування; створення на уроках позитивної емоційної атмосфери, можливості кожній дитині випробувати себе в різних видах творчості; багатоваріативність, гнучкість форм організації різних видів діяльності (індивідуальна, парна, групова, колективна) на уроках та в позаурочний час; залучення учнів до стимулювання самооцінки, самопізнання і самовдоскона-

лення у різних видах діяльності; навчально-виховний процес має бути процесом спільної творчості педагога та учнів.

Подальшого дослідження потребують питання активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках фізико-математичного та гуманітарного циклу.

Література

1. Кондратюк І.Г. Активізація навчальної діяльності учнів на уроці // Англійська мова та література. – 2006. – № 15. – С. 2.
2. Краснопольський В.Е. Активізація навчально-пізнавальної діяльності засобами комп'ютерної техніки // Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка. – 1998. – № 7. – С. 104 – 108.
3. Литвиненко І.П. Багатоканальна діяльність – засіб розвитку пізнавальної активності / І.П. Литвиненко. – К. : Просвіта, 2002. – 316 с.
4. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / За ред. О.І. Пометун. – К., 2003. – 192 с.
5. Савченко О.Я. Впровадження інновацій – об'єкт педагогічної теорії і практики // Рідна школа. – К. : Преса України, 2012. – № 10. – С. 79 – 80.
6. Шевченко Е.Б. Використання інтерактивних технологій для розвитку пізнавального інтересу на уроках англійської мови // Англійська мова та література. – 2005. – № 24. – С. 4 – 6.
7. Щукіна Г.І. Педагогічні проблеми формування пізнавальних інтересів учнів / Г.І. Щукіна. – К. : Либідь, 1998. – 274 с.

Гевко Оксана. Активизация научно-познавательной деятельности учеников на уроках в общеобразовательной школе. В статье раскрыты пути активизации научно-познавательной деятельности учеников на уроках в общеобразовательной школе. Акцентировано внимание на создании условий для реализации активности учеников. Педагогически целесообразным считается сочетание традиционных и интерактивных образовательных технологий, направленных на активизацию личности, создание диалогического взаимодействия в процессе субъект-субъектных отношений.

Ключевые слова: активизация научно-познавательной деятельности учеников на уроках, интерактивное обучение, общеобразовательная школа.

Hevko Oksana. Activation of educational-cognitive activity of pupils on lessons at comprehensive school. In the article deals the ways of activation of educational-cognitive activity of pupils on lessons at comprehensive school. Attention is accented on creating the conditions for realization of activity of pupils. Pedagogical expedient is combination of the traditional and interactive educational technologies, sent to activation of personality, creation of dialogic interaction in the process of subject-subject relations.

Key words: activation educational-cognitive activity of pupils, interactive studies, comprehensive school.